

خانواده پژوهشی

لیلا سلیقه‌دار

دکترای برنامه‌ریزی آموزشی و معلم

اشارہ

امروزه یکی از شایع ترین ویژگی های خانواده ها، حساسیت آنان نسبت به امور تحصیلی فرزندانشان است، تا جایی که گاهی برای آن ها بیشتر از دانش آموزان، میزان و نوع یادگیری اهمیت دارد و به صورت مستمر در تلاش هستند تا اثربخشی خود در راه پیشرفت فرزند را با شبیوه و تفکری خاص افزایش دهند. اما همیشه این نوع رویارویی با امور تحصیلی دانش آموزان نتیجه بخش نیست. این نوشتہ به موضوع چگونگی بهره گیری از توانمندی خانواده ها در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان با رویکرد پژوهشی اختصاص دارد. امیدواریم این سلسله مطالب توانسته باشد تا حدودی به پرسش های مدارس و خانواده ها در زمینه مسائل پژوهشی پاسخ دهد.

به زودی متوجه این تعییر رفتار شدم. پدر مریم بدون این که منتنظر شروع صحبت باشد، گفت: «من فکر می‌کنم هرچه که شما بگویید درست است. اگر بچه‌ای خطای کنده، خوب باید تنبیه شود. من که مخالفتی ندارم.» تعجب کردم. اصلاً صحبت از خطأ و تنبیه نبود. سعی کردم موضوع را برای پدر مریم توضیح دهم. او گفت: «اما که درس می‌خواندید، فقط وقتی پرداzman را می‌خواستند که کار اشتباہی مرتکب شده باشیم.» او هم‌چنان درباره اشتباہات دانش‌آموزان و ارزش تنبیه تو توضیح داد. من از او پرسیدم آیا می‌داند امسال تا چه اندازه در سرنوشت مریم مهم است؟ او باید امسال انتخاب مهمی داشته باشد؟ او تأیید کرد و گفت: «اتفاقاً من هم به مادرش می‌گویم که مریم دیگر بزرگ شده است و بهتر است همسر مناسبی برای او انتخاب کنیم.» مانده بود که چگونه به این بحث ادامه دهم. رشته‌ی کلام از دستم خارج شده بود. به مریم نگاه کردم و با تمام وجود احساس او را درک کردم. بالآخره آن روز گذشت و از آن سال هم سال‌های زیادی سپری شد. روزی به یکی از دیستان‌های منطقه، برای سخنرانی در یک جلسه‌ی آموزش خانواده دعوت شدم. بعد از تمام جلسه، خانمی به من نزدیک شد و با احترامی خاص اجازه گرفت تا با من صحبت کند. نگاهش بسیار آشنا بود. او گفت: «شاید شما مرا به یاد نیاورید. من مریم هستم و...» به سرعت چهره‌ی او در زمانی که در مدرسه بود، در ذهنم زنده شد. با این که غیرعادی نیست که همه‌ی افراد در گذر زمان بزرگ شده و تعییر کنند، اما دیدن دانش‌آموزم که حالا مادری است و در جلسه‌ی آموزش خانواده شرکت کرده است، حسی وصفنشدنی در من ایجاد کرد. مریم گفت: «برخلاف مادر و پدرم که معمولاً از تحصیل و درس و مدرسه‌ی من بی‌اطلاع بودند و همیشه این رفتار آن‌ها مرآ رنج می‌داد، من تلاش می‌کنم تا برای پسرم مادری مطلع و بهروز باشم.» سپس درباره‌ی وضعيت تحصیلی پسرش صحبت کرد و خواست در ارتباط با برخی از

شیوه‌های مواجهه‌ی خانواده‌های دانش‌آموزان با امور تحصیلی فرزندانشان به تعداد آن‌ها متنوع و گوناگون است. برخی با جزئی‌ترین رویدادهای مربوط به فرزند خود آشنایی دارند، برخی دیگر به همان کلیات بسته‌می‌کنند، اما انتظارات جزئی فراوانی از او و از تحصیلش دارند؛ برخی نیز گستره‌ی انتظارات و خواسته‌هایشان دامن دوستان و فرزندان را هم می‌گیرد. اما با همه‌ی گوناگونی‌ها، ویژگی مشترکی بین آن‌ها وجود دارد. عموماً اغلب خانواده‌های امروزی بنا به دلایل متعدد از جمله بالاتر بودن میزان تحصیلاتشان نسبت به والدین خود، نسبت به امور تحصیلی فرزند خود حساس‌تر هستند. آن‌ها خواسته‌هایی را برای آینده‌ی تحصیلی فرزند خود در نظر دارند و براساس همین انتظارات، در برخی امور تحصیلی آنان مداخله می‌کنند.

خانواده، از دیروز تا امروز

با توجه به این دگرگونی‌ها در بینش و نگرش خانواده‌ها، دیگر کمتر شاهد والدینی هستیم که با التمام و سر تعظیم فرود آوردن به آموزگار، فرزند خود او را تمام و کمال به مدرسه بسپارد و تنها به پوست و استخوان او بسنده کند. به خاطرهای قدیمی که ممکن است با الحساس آن آشنایی داشته باشید، توجه کنید:

«همیشه دوره‌ی دیبرستان بچه‌ها، سرشار از اشتیاقی و صفات ناشدنی است، به خصوص هنگامی که آن‌ها باید به صورت دائمی یکی از رشته‌های تحصیلی را انتخاب کنند. در مدرسه‌ی ما برای این که هم‌آهنگی بیشتری بین انتخاب دانش‌آموز و والدین آن‌ها صورت گیرد، از خانواده‌ی دانش‌آموز هم دعوت می‌شود تا با ارائه نظرات و شنبیدن راهنمایی‌های لازم به فرزند خود برای انتخاب نهایی رشته‌ی تحصیلی کمک کنند. آن روز برای اولین بار پدر مریم به مدرسه آمد. مریم برخلاف همیشه بسیار آرام و بی صدا روی صندلی نشست و من

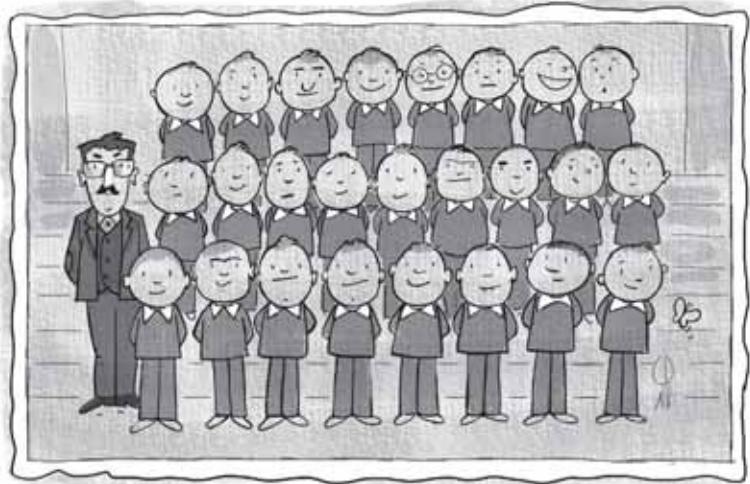
به معنای عام بلکه شناخت خانواده‌ی خود محدود است. این کار می‌تواند در ارتباط با هر ویژگی در فرزند و یا خانواده به صورت یک فعالیت پژوهشی انجام شود و ممکن است تقویت اعتماد به نفس داشت آموز، چگونگی ایجاد توجه و تمرکز در او، افزایش انگیزه و میل تحصیلی و دهها عنوان از این دست را شامل شود.

نمونه‌ی پژوهش خانواده

برای مثال، خانواده‌ی یکی از دانش‌آموزان به آموزگار مراجعه می‌کند و از او می‌خواهد تراهی را برای افزایش اعتماد به نفس فرزند آن‌ها نشان دهد. در چنین موقعی مناسب‌ترین موقعیت برای انجام یک فعالیت پژوهشی پیش می‌آید. برای این کار لازم است آموزگار منابعی را در ارتباط با اعتماد به نفس و راههای افزایش آن شناسایی کند. سپس از خانواده مورد نظر بخواهد منابع معرفی شده را مطالعه و بررسی کند.

این کار موجب شناسایی نشانه‌ها و علائم مربوط به اعتماد به نفس پایین و نیز راههای افزایش آن می‌شود. در این مرحله از آن‌ها دعوت می‌شود تا با به کارگیری راههای افزایش اعتماد به نفس در دانش‌آموز، اولویت‌هایی را به منظور ایجاد تغییرات لازم در شرایط مربوطه در نظر گرفته و با همکاری آموزگار به اجرا درآورند. در طی این دوره نیز براساس علائم و نشانه‌ها، به مطالعه‌ی رفتار فرزند خود و عالم‌گذاری در چک‌لیست‌های مرتبط با موضوع اقدام کنند. با این کار آن‌ها علاوه بر کسب آشنایی علمی بیشتر با مسائل مبتلا به فرزند خود، به صورت عملی و آگاهانه در امور مرتبط با وی مشارکت می‌کنند.

در این حالت خانواده به ابزار و همراه ارزش‌مندی در کنار مدرسه و در راستای حل مسائل دانش‌آموزان تبدیل می‌شود و آموزگار خود را در یک سوی جریان و خانواده را در مقابل خود نمی‌بیند. البته لازم به یادآوری است که در برخی حوزه‌ها مانند زمانی که دانش‌آموز از یک بیماری و یا اختلال روانی رنج می‌برد و نیز زمانی که درک موضوع از توان خانواده یا فردی غیرمتخصص خارج است، نمی‌توان از این شیوه به درستی بهره

شرایط درسی او با من مشورت کند و راهنمایی بگیرد. میزان تبحر او در شناخت فرزندش غیرقابل مقایسه با میزان آگاهی والدینش بود.»

این نمونه به یکی از دلایل مرتبط با چرایی حساسیت زیاد اغلب والدین در امور تحصیلی فرزندان اشاره می‌کند. اما راههای مواجهه با آن‌ها به ویژه در زمانی که این نوع برخورد موجب ایجاد لطمایی به دانش‌آموزان می‌گردد، چیست؟

پژوهش در خانواده

بیش از این نیز اشاره شد، پژوهش از جمله ابزار قدرتمندی است که می‌تواند در دریافت راه حل‌های بسیاری از مسائل پیرامون، اثربخش باشد. هم‌چنین شیوه‌های اجرایی هدایت خانواده برای مشارکت در انجام فعالیت‌های پژوهشی دانش‌آموزان نیز تشرییف شد. ضمن تأکید بر این نکته که هر اندازه از خانواده به صورت هوشمندانه و با برنامه‌ریزی برای همکاری در انجام فعالیت‌های مشترک پژوهشی با فرزندان، دعوت به عمل آید، مداخله‌ی آنان در امور تحصیلی دانش‌آموزان جهت‌دهی شده و اثرات مطلوب‌تری در برخواهد داشت. اما در کنار مهارت‌های پژوهشی و حفظ و تأکید بر اهمیت آن‌ها در تکالیف و فعالیت‌های مربوط به دانش‌آموز، تعیین موضوعات پژوهشی برای خانواده و آموزش آنان از دیگر شیوه‌هایی است که به تعديل مداخله خانواده و نیز تأثیرگذاری بیشتر آن منجر شود.

در این نوع پژوهش، موضوع اصلی شناخت خود و در ادامه‌ی آن شناخت فرزند خود است. یعنی موضوع این دسته از پژوهش‌ها به علوم روز مربوط نمی‌شود و یا در آن، بررسی پیشرفت‌ها و دگرگونی‌های محیطی مقصود نهایی نیست، بلکه دایره‌ی آن به کسب آگاهی بیشتر درباره خانواده؛ آن هم نه

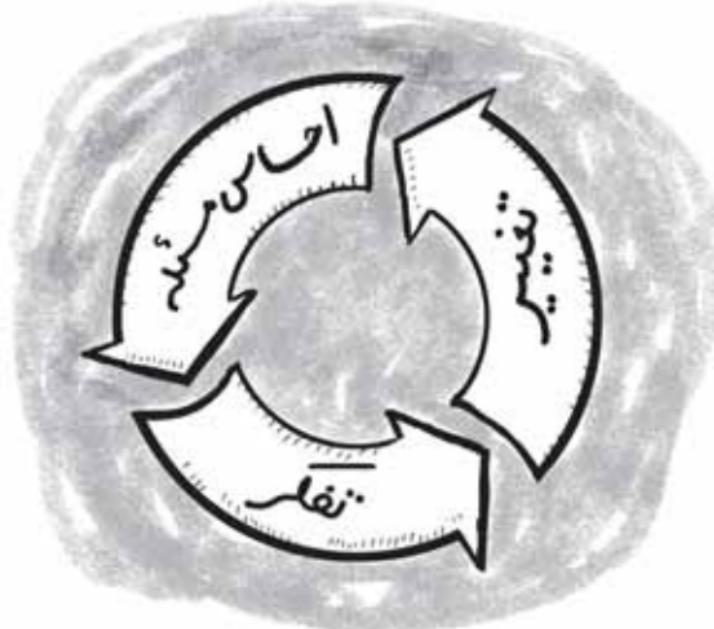

گرفت. در چنین شرایطی بهتر است بینش به کارگیری نظرات مراکز مشاوره‌ای و درمانی را در خانواده گسترش داده، از آنان دعوت کنیم که از منابع مرجعی همچون مشاوران و مددکاران، برای تعقیب مسئله و راههای درمان آن استفاده کنند و با استفاده از راه حل‌های آنان، به مشارکت در بهبود شرایط فرزند خود اقدام کنند.

خانواده‌ی پژوهنده، راه حل ساده

همان‌طور که با اقدام‌پژوهی آشنایی دارید، این نوع پژوهش یکی از ساده‌ترین انواع پژوهش است که می‌تواند تغییرات سودمندی را در محیط ایجاد کند. عملی‌بودن این نوع پژوهش، دربرگیرنده‌ی احساس ایجاد تغییرات مطلوب است که به بهبود شرایط و یا حل کامل مسئله منجر شده است.

بر این اساس در صورتی که خانواده با این نوع پژوهش آشنا شود، می‌تواند در حل بسیاری از مسائل مرتبط با دانش‌آموز یاری‌گر مدرسه باشد و به خانواده‌ی پژوهنده تبدیل شود. در نمای ساده و مختصر این نوع پژوهش، به سه گام اساسی اشاره شده است؛ احساس مسئله، تفکر و تغییر.

با توجه به این سه مرحله، به نظر می‌رسد در حال حاضر اغلب خانواده‌ها تنها در مرحله‌ی اول، یعنی احساس مسئله، همراه هستند و کمتر در جمع‌آوری اطلاعات برای تفکر بیشتر درباره‌ی آن و یا ایجاد تغییر، اقدام مفیدی انجام می‌دهند. به همین دلیل لازم است برای بهره‌گیری بیشتر از مشارکت آنان، به شیوه‌های گوناگون، از جمله برگزاری جلسات هماندیشی با خانواده و یا جلسات خصوصی که به بررسی مسائل مربوط به یک دانش‌آموز و یا گروه خاصی از دانش‌آموزان با مسائل مشترک می‌پردازند، شیوه‌ی اجرایی اقدام‌پژوهی آموزش داده شد و از آن‌ها دعوت گردد تا در ایجاد تغییرات مؤثر به منظور حل و رفع مسائل موجود؛ همراهی و مشارکت کنند.